

เทศน์เช้า วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๐

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาร่างกายเรา เห็นไหม สูงดำดำขาวนี่เรามองเห็นด้วยสายตา แต่ความรู้สึกเรามองกันไม่เห็น ทีนี้มองความรู้สึกไม่เห็นนี่ แล้วทำอะไรจึงมองเห็นล่ะ? มองตรงนี่ไง อยู่ที่ว่าวุฒิภาวะของใจนะ มันเสียดสละได้ มันเป็นไปได้ เวลามาวัดนี้ คนที่มาวัด คนข้างนอกเขามองแล้วแปลกใจ ว่าคนมาวัดทำไมเวลามันเหลือเฟือ เขาทำงานกันทั้งวันๆ นี่เวลาเขาไม่มี แล้วคนมาวัด มาวัดกันได้อย่างไร พวกนี้ไม่มีเวลาเลยหรือ นี่คนมันมองกันอย่างนั้นใช่ไหม

แต่ว่าคนถ้าหัวใจมันสูงขึ้นมา เวลาทำงานก็หน้าที่ทำงาน แต่คนเรามันอาหารกายอาหารใจ ใจ มันเป็นสมบัติที่ละเอียด สมบัติเงินทองนี่เราว่าเป็นของเรานะ แต่พูดถึงเวลาพลัดพรากแล้วไม่ใช่หรือ เราใช้มันเป็นหรือใช้มันไม่เป็น ถ้าใช้มันไม่เป็นนะ “เป็นเจ้านาย” มีโยมมาหาคะ เราบอกเลย “ถ้าเราใช้เขาเป็น เราใช้เขาดี เพราะเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย ถ้าเราใช้เขาไม่เป็นนะ มันใช้เรา” เขาหัวเราะกันใหญ่เลย เพราะว่าเขามานะ เขาบอกว่ามีเพื่อนเขามา เชียร์รถทั้งวันเลย มันต้องบังคับให้ไปเชียร์รถ มันใช้เราเห็นไหม เราไปติดมัน

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราใช้เขาดีปัจจัยเครื่องอาศัย เราว่าเป็นของเราแต่ไม่ใช่ แต่ว่าถ้าเราละเอียดเข้าไปล่ะ นี่ละเอียดเข้าไปนี่ เราสละมาทำไมกัน เรามาวัดนะมาทำไมกัน ทุกคนเกิดมานะ เราหัวใจนี้มันป่วยทุกคน ป่วยทุกคนเพราะมันมีวิชา อวิชชามันถึงมาเกิดอีก ถ้าคนเราไม่มีอวิชชาจะไม่มาเกิดอีก นี่คนเราป่วยนี่ ถ้าคนรู้จักว่าป่วยคนนั้นมีโอกาสหาย ถ้าคนไม่เข้าใจว่าป่วยคนนั้นมันจะหายหรือ นี่ไปวัด เห็นไหม ไปวัดคือวัดใจตัวเอง

เวลาเรามา นั่งกันเฉยๆ นี่ เวลานั่งสมาธิ ใครจะบังคับตัวเองได้บ้าง เวลางานนะ อาบเหงื่อต่างน้ำ เวลางานนี้ยาก แต่เวลางานเอาใจของเราไว้ในอำนาจของเราเอาไว้ไม่ได้นะ เห็นไหม ถ้าเอาไว้ได้ล่ะ ถ้าเอาไว้ได้สมบัติมันจะเกิดขึ้นมาตรงนี่ไง สมบัตินี้ ความสงบ ความสุขเท่ากับจิตของใจเราสงบไม่มี เรื่องของข้างนอกเราหาขนาดไหนนะอามิส สุขโดยอามิส สุขโดยเราหาสิ่งใดมา

พอใจมา เราก็มีความสุข ถ้าสิ่งนั้นพลัดพรากจากไป เราก็เป็นความทุกข์ เป็นความสุขและทุกข์เกิดจากอามิสนะ

เวลาถูกมาอะไรมา โอ้โห... ชื่นใจมากเลย เวลาถูกไปเรียนกลับมาซะ แต่เวลามันจะไปโรงเรียนมัน เห็นใหม่ ทุกข์ใหม่ มันอาลัยอาวรณ์ สุขอันนี้มันสุขๆ ทุกข์ๆ ตลอดไป แต่ถ้าจิตมันสงบ มันสุขตลอดไปนะ สุขอันนี้ไม่ใช่สุขเกิดจากอามิส สุขจากเราควบคุมใจเราได้ แล้วจะควบคุมใจเราได้มัน ก็เริ่มต้นตรงนี้ไง ต้องมีความเชื่อนี้ไง ถ้าไม่มีความเชื่อเราจะไม่มาวัดกัน ถ้ามีความเชื่อเห็นใหม่ หัวรถจักรมันจะลากเราเข้ามาวัด มาวัดทำบุญกุศลอันหนึ่ง อันนี้เขาเรียกทาน นี้อามิส

แต่ถ้าเราได้ฟังธรรม ธรรมอันนี้มันจะตอกย้ำเรา สิ่งที่ไม่เคยได้ยินก็ได้ยินได้ฟัง สิ่งที่อยู่ข้างๆ ตัว แต่เราคิดกันไม่ถึง อยู่กับเรานี้เราคิดไม่ถึงเลย ของที่อยู่ในหัวใจเรา เราก็คิดไม่ถึงว่าสิ่งที่มีสมบัติคือความรู้สึก แต่เราไปคิดว่าสมบัตินี้คือตัวเลขในบัญชี ตัวเลขในธนาคาร เราไปดูกันตรงนั้นไง ตรงนั้นนะเขาเป็นสมบัติ ถ้าเขายกเลิกนะ อันนั้นจะไม่มีค่าเลย

แต่สิ่งนี้มันต้องอาศัยกัน มันใช้กันเพราะอะไร? เพราะนี่เห็นใหม่ ถ้าเราทำบุญกุศล เวลาเราประกอบสัมมาอาชีพะ มันจะมีคนช่วยเหลือ มันจะเจือจานกันไป แต่ถ้าเรานะ เราทุกข์เรายากมา เราคนทุกข์คนเข็ญใจมา ทำอะไรติดขัดไปหมดเลย นี่มันก็เริ่มจากอำนาจวาสนา มันวัดกันไม่ได้ อำนาจวาสนาวัดกันไม่ได้ แล้วหัวใจที่วัดกันไม่ได้นี่ วุฒิภาวะของใจที่มันสละได้ เวลาเราจะประพฤติปฏิบัติกัน เราอยากหาความสุขกัน เห็นใหม่ เวลาไปปฏิบัติแล้วทำไมใจเราไม่สงบ ทำไมไม่เป็นไป มันจะเอาตรงนี้ไง แต่มันไม่สาวไปหาเหตุ เหตุเห็นใหม่

ถ้าเราถือศีลก่อน ถ้ามีศีลปกติ มันจะปกติ ถ้าเรากำลังเดินเคลื่อนไหวอยู่ แล้วเราจะให้จิตสงบ จะสงบได้ไหม เราต้องนั่งลง เราต้องเดินจงกรม ต้องให้มีสติอยู่ที่นี่ จิตมันสงบเข้ามา ถ้าการเคลื่อนไหวอยู่ เห็นใหม่ ศีลถ้าไม่บริสุทธิ์ พอทำไปมันเกิดนิเวศน์ ความลับไม่มีในโลกนะ เรานี้ทำพรากของเขี้ยว เราทำอะไรที่เป็นทุศีล แล้วเรามา นั่งภาวนาอยู่ที่นี่ มันจะบอกเลยแหละ “มึงหลอกตัวเองๆ” ยิ่งหลอกตัวเอง ความคิดมันยิ่งฟุ้งซ่าน

เพราะอะไร? เพราะนี่เราเชื่อนะ ความดีนี้เราเชื่อ แต่ในใจอีกความคิดหนึ่งก็ จิตมีหรือเปล่า? เป็นได้หรือเปล่า? เห็นใหม่ ใจที่ว่า “มีหรือเปล่า? เป็นไปได้หรือเปล่า?” นี่กิเลสของมันใน

หัวใจ แล้วถ้าเราไปทำสิ่งเป็นความลับที่ว่าไม่มีในโลกที่เราอยู่ที่นี่ มันจะเกิดขึ้นมา มันจะเป็นนิเวศธรรม มันจะเป็นความฟุ้งซ่าน มันจะคิดว่า “นี่หลอกตัวเอง มันเป็นไปได้”

แต่ถ้าศีลบริสุทธิ์นะ ศีลเราปกติ คำว่าบริสุทธิ์นี้มันเคยผิดพลาดมาแล้ว...แล้วกันไป ถ้าเราต่อศีล เราวิบัติเกิดขึ้นมาในปัจจุบันนี้ ถ้าในปัจจุบันนี้เราจะนั่งสมาธิบอคนเดียวนี้เรานั่งสมาธิขอให้ศีลบริสุทธิ์เดี๋ยวนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เห็นไหม ตรงนี้บริสุทธิ์ สิ่งที่มีมันล่วงมาแล้ว อันนั้นมันเป็นความผิดพลาด มันเป็นการพลั้งเผลอ อันนั้นมันเป็นเรื่องของกรรม แต่ในปัจจุบันนี้ ถ้าเราถือศีลบริสุทธิ์ขึ้นมา เห็นไหม เพื่อไม่ให้จิตมันกวัดแกว่งไป แล้วความสุขมันจะเกิดขึ้นมา

ถ้าคนเห็นสมบัติอย่างนี้ เห็นไหม วุฒิภาวะ ใจสูงใจต่ำตรงนี้ แล้วใจสูงต่ำ คุณิ เราสละสมบัติอย่างหยาบๆ นะ เวลาพระเวสสันดรสละลูกสละเมีย เห็นไหม ออกไปนี่เขาบอกว่า “เห็นแก่ตัว” ทำไมไม่สละตัวเอง ถ้าเรารักลูกรักเมียนะ เมียเรานี่เราแสนรัก ลูกก็แสนรักเลย ถ้าเขาจะบอกให้เราเจ็บไข้ได้ป่วยแทนลูกแทนเมีย เราทำได้หมดละ แต่เขาไม่เอา เขาต้องการเอาลูกเอาเมียเพราะอะไร? เพราะมันสะท้อนหัวใจใจ เรารักของเราละ แล้วซุกซนไปต่อหน้า แล้วดีต่อหน้าเรา มันเจ็บปวดไหม เราเจ็บปวดขนาดไหน เจ็บปวดนี้เจ็บปวดเพื่ออะไร?

นี่โพธิญาณใจ ความรู้สึกใจ มันสะท้อนความรู้สึก แต่โลกเรามองกันแต่เรื่องวัตถุ มองเห็นกันด้วยตาใจ ว่าเห็นแก่ตัว ทำไมสละลูกสละเมียไป ทำไมไม่สละตัวเองไป สละสิ ขอเราได้ไหม ขอเราแทนสิ อย่าขอลูกขอเมียสิ เราจะไปทำแทนได้หมดเลย เพื่อจะได้บุญกุศลมา มันไม่เป็นอย่างนั้นสิ เพราะขอลูกขอเมียไป แต่สุดท้ายแล้วบุญกุศลมันมี เห็นไหม อันนั้นสละไป

แต่เวลาเจ้าชายสิทธัตถะเกิดมาแล้ว นี่สละสมบัติจากทางโลกมาเพื่อมาเจอทางธรรม เอาทางธรรมเอาที่ไหนล่ะ? เอาทางธรรมก็เอาความรู้สึกใจ เอาความรู้สึกนี้ แล้วความรู้สึกหลอกกันได้ไหม ถ้าความรู้สึกเวลามันเจริญขึ้นมา มันเจริญได้นะ เวลามันเสื่อม มันเสื่อมไปไหนล่ะ ถ้าไม่มีโพธิญาณมันจะเป็นสภาวะแบบนั้น มันเป็นเรื่องของฤทธิชีไพร ทำความสงบของจิตเฉยๆ เห็นไหม นี่แม้แต่เรื่องความรู้สึกมันก็ยังมีผิดมีถูก มีความละเอียดลึกซึ้งเข้าไปอีก

แล้วถ้าวุฒิภาวะเราไม่มี หรือว่าอำนาจวาสนา ภาระคือกำลังของจิตมันไม่พอ เห็นไหม มันเห็นเป็นวิปัสสนิก มันเห็นเหตุการณ์ต่างๆ มันก็เชื่อตามสิ่งสภาวะแบบนั้นไป พอถึงที่สุดแล้วนะ มันก็เสื่อม เพราะอะไร? เพราะในหัวใจเรามีความเชื่อและความคัดค้านในหัวใจ แล้วความคัดค้านความที่ไม่เชื่อนี้ ถ้ามีกำลังมากขึ้นมาเราจะถอยกรูดๆ เลย จิตมันจะเสื่อมหมดเลย

แต่ถ้าขณะที่ความเชื่อเกิดขึ้นมา ความเชื่อความศรัทธาเราเกิดขึ้นมา มีกำลังขึ้นมา มีกำลังเราทำของเราขึ้นไปได้ เห็นไหม มันต่อสู้จนจิตมันสงบ แล้วถ้าเกิดวิปัสสนาไป ปัญญามันเกิดขึ้นไป ปัญญามันชำระกิเลส เห็นไหม ปัญญาที่คนไม่เห็นพูดไม่ได้ คนจะเห็นปัญญาของเรา นี่สุดมยปัญญา ปัญญาจากสมอง สมองคือการศึกษา คือการจดจำมา นี่คือการศึกษาล่าเรียน

จินตมยปัญญา จินตนาการต่างๆ การจินตนาการ ไลน์สไลด์บอกเลย จินตนาการสำคัญกว่าความรู้ ถ้าไม่มีจินตนาการนักวิทยาศาสตร์เกิดมาไม่ได้ นักวิทยาศาสตร์ต้องจินตนาการแล้วพยายามวิจัยต่างๆ ให้มันเป็นสภาวะแบบนั้น เห็นไหม นี่จินตนาการ จินตมยปัญญามันก็ชำระกิเลสไม่ได้ เพราะมันไม่เป็นความจริง ถ้าพิสูจน์แล้วเป็นความจริงมันก็เป็นความจริงของวิทยาศาสตร์ เป็นความจริงทางโลก

แต่ถ้าความจริง ภาวนามยปัญญา เห็นไหม มันความจริงจากความรู้ลึก เพราะอะไร? เพราะความจริงของเรา ความดั่งเลสงสัยของเรา ความทุกข์เป็นของเรา ความมั่งง่าย ความต้องการในหัวใจเป็นของเรา ถ้าความต้องการขนาดไหน จิตมันพร่อง ถ้าจิตมันสงบขึ้นมา จิตมันเข้ามา เห็นไหม นี่สิ่งนี้ สิ่งที่มีมันจะเกิดขึ้นมานี้ สิ่งทีละเอียดย่อย นี้อริยภูมิจากภายในหัวใจ มันต้องมีความสะอาดออกมาอย่างนั้น

พอสะอาดสิ่งนี้มา เข้าใจสภาวะสิ่งต่างๆ แล้ว เรื่องสัจจะความจริงจะเกิดขึ้นมา สัจจะ อริยสัจจะ ถ้าเรามีสัจจะ เห็นไหม ศีลก็บริสุทธิ์ ทุกอย่างบริสุทธิ์ปกคติมุด ถ้าเรามีสัจจะ คนมีสัจจะ คนเป็นสุภาพบุรุษ น่าคบไหม คนที่ไม่มีสัจจะ ไม่เป็นสุภาพบุรุษ น่าคบไหม แล้วหัวใจเรานี้น่าคบไหม หัวใจมันมีสัจจะของมันเอง หัวใจเป็นอริยสัจจะขึ้นมา มันมีปัญหาของมันขึ้นมา แล้วมันทำลายของมัน แล้วน่าคบไหม คบกับอะไร? คบกับกรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

นี่มรรค ๘ ความดำริชอบ งานชอบ เพียรชอบ งานชอบนะ งานทำมาหากินอาบเหงื่อต่างน้ำ นุ่งงานสัมมาอาชีพะเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง งานสัมมาอาชีพะจากภายในหัวใจ คิดผิดคิดถูก คิดชั่วคิดดี คิด...ความคิดเกิดจากใจ ไม่ใช่ใจ ความคิดเกิดดับ แล้วมีปัญหาอันหนึ่งมาชำระสะสางความคิดอันนี้ให้มันสะอาดเข้ามา แล้วพอสะอาดเข้ามาจนถึงที่สุดมันไปตัดทอน ตัดทอนสิ่งที่ป็นสังโยชน์ สิ่งเครื่องร้อยรัดนะ

คูติ คูอย่างเครื่องยนต์กลไกเขาต้องมีสกรู ต้องมีนอตขันไว้ เพื่อประกอบขึ้นมาเป็นเครื่องเห็นไหม เป็นเครื่องยนต์มันจะประกอบได้ ถ้ามันหลวมมันใช้งานไม่ได้ นี่ก็เหมือนกัน สังโยชน์

มันร้อยรัด ระหว่างความเชื่อและความไม่เชื่ออยู่กับหัวใจ ความไม่เชื่อเป็นกิเลส ความเชื่อเป็นธรรม แต่กิเลสกับธรรมมันต่อสู้กันขณะที่เรากำลังเดินอยู่นี้ เราถึงไปวัด ไปวัดใจเราไป ไปวัดไปทำเพื่อหัวใจของเราไป

ถ้าวัคสภาวะสิ่งนี้ขึ้นมาได้ นี้อริยภูมิขึ้นมาจากภายในนะ สิ่งที่เกิดจากภายใน สิ่งต่างๆ โลกนี้เป็นสมมุติ มันจริงตามสมมุติ ไม่ใช่ไม่มี มีจริงตามสมมุติ แต่มันเป็นอนิจจัง มันอยู่ชั่วคราว ไม่มีสิ่งใดคงที่ สิ่งต่างๆ แม้แต่ชีวิตเราก็ไม่คงที่ ชีวิตเราที่เป็นมนุษย์นี้ แต่ถ้าเป็นอริยภูมิแล้วคงที่ คงที่เป็นอกุศลปธรรม ความรู้สึกอันนี้จะอยู่คงที่ตลอดไป ไม่มีการพร่อง เราต้องการทรัพย์อันนี้กัน เราต้องการความละเอียดลึกซึ้งในหัวใจเรากัน เราถึงไปวัดไปวาไป

ทำบุญกุศลนี้เป็นทานนะ ทานเป็นบาทฐาน ทานนี้เวลาสละไป เห็นใหม่ เหมือนเสาเข็ม เหมือนคานาคอดิน มันอยู่ในดินไม่มีใครเห็นหรือ ก็นี้ก็เหมือนกัน เราสละขนาดไหน จิตใจเราจะพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ เพราะอะไร? เพราะจิตใจเรามีคุณค่าเหนือกว่าสมบัติที่เราสละออกไป ถ้าจิตใจเราไม่มีคุณค่าเหนือสมบัติที่สละออกไป มันมีความผูกพันอยู่มันสละออกไปไม่ได้ ถ้าจิตใจเรามีคุณค่ามากกว่าวัตถุ เพราะเราสละวัตถุออกไปได้ เห็นใหม่ นี้วัตถุจะออกไปได้

อารมณ์ความขุ่นมัว ความทุกข์ในหัวใจ พยายามสละมันออกไป ถ้าเราสละได้ไปเรื่อยๆ นี้เป็นการเสียสละ ถ้าการเสียสละ จิตมันก็เป็นเอกเทศเข้ามา แล้วจิตมันพัฒนาเข้ามา นี้สมบัติจากภายใน มันก็จะเกิด เพราะวุฒิภาวะของใจมันสูงขึ้น ไปเรื่อยๆ เห็นใหม่ นี้ฟังธรรม ฟังธรรมเพื่อเหตุนี้ไง

ฟังธรรม เห็นใหม่ สิ่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง สิ่งที่ได้ยินได้ฟังแล้วตอกย้ำเพื่อให้มีความเข้าใจมากขึ้น ถึงที่สุดการฟังธรรมคือความสว่างไสว คือความเข้าใจของหัวใจ นี้ความสุขอันนี้มันจะเกิดขึ้นมาจากหัวใจของเรา เราฟังธรรม ธรรมคืออะไรล่ะ? ธรรมคือสภาวธรรม คือสภาวะความเกิดดับ สภาวะความนึกคิด สภาวะการเกิดการตายของจิต จิตที่มันขุ่นมัว จิตที่มันเศร้าหมอง จิตที่มันผ่องใส แต่อาศัยสิ่งหยาบๆ เข้ามามาก่อน แบบไฟฟ้ามันต้องอาศัยลือ อาศัยสายไฟฟ้า ไฟฟ้ามันถึงจะเคลื่อนไปได้

ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามันเป็นความรู้สึก มันอยู่ในหัวใจของมนุษย์ มันอยู่ในใจของเรา ก็ต้องอาศัยสิ่งพิธีกรรม สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นมาเพื่อจะให้ย้อนกลับเข้ามาถึงภายใน นี้เราจะย้อนกลับเข้ามาจากภายใน เราไม่ใช่ไปวัดกันเฉยๆ เราไปวัดกันเพื่อพัฒนาตัวหัวใจของเรา เราพัฒนาเพื่อหัวใจของเราให้มันพัฒนาขึ้นมา ให้ถึงที่สุดแล้วเราเข้าใจตัวของเราเอง เราจะไม่

สงสัยการเกิดและการตาย เห็นการเกิดและการตายชัดเจน เกิด...เกิดจากไหน? ตาย...แล้วตายแล้วไปไหน? แล้วถ้าไม่เกิด...ไม่เกิดเพราะอะไร?

สิ่งใจออกไปจากใจ เห็นไหม นี่อุคภาวที่อยู่ในหัวใจนี้ใครจะวัดกันได้ ใครจะรู้ว่าถึงในหัวใจของมนุษย์นี้ใจใครประเสริฐ ใจใครต่ำทราม ใจใครเป็นอย่างไร ใครวัดกันได้ แต่ธรรมะวัดได้ วัดได้ด้วยการ ฌมมฺสากัจฉา เอตมฺมงฺกลมุตฺตมํ นี่คบบัณฑิตคบธรรม แล้วเราจะเจริญพัฒนาพัฒนาขึ้นมา

เกิดมานี้เกิดมามีบุญมีกรรมต่อกัน เกิดมาอาศัยร่วมกัน แต่เวลาจากพรากไป ของใครของมัน กรรมใครกรรมมัน การกระทำของใครของเขา ถึงที่สุดเห็นการเกิดและการตาย ถึงที่สุดนะหัวใจนี้ผ่องแผ้ว แล้วหัวใจเห็นไหม คุณิ เวลาพระอาทิตย์ขึ้นนี้สว่างไปทั่วโลกเลย เวลาพระอาทิตย์ตก เห็นไหม มีดไปหมดเลย

นี่ก็เหมือนกัน ผู้ที่เข้าใจสภาวะตามความเป็นจริง สว่างในหัวใจของเราก่อนนะ อุดตา หิ อุดตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน เราเป็นช่างซ่อม เราเป็นช่างเครื่อง แล้วเครื่องยนต์กลไกมันเสียทำไมเราจะซ่อมไม่ได้ ทำไมจะรู้ไม่ได้ เราเป็นคนขี้บรด เราไม่ใช่ช่างซ่อมเราจะไม่รู้อะไร ไข้ไปเฉยๆ ชีวิตนี้เหมือนกัน ไข้ไปเฉยๆ เราใช้ชีวิตไปเฉยๆ แต่เราไม่ใช่ช่างซ่อม เราไม่สามารถแก้ไขได้

แต่ถ้าเราเชื่อแล้วเราปฏิบัติขึ้นมา เห็นไหม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่สามารถที่จะเข้าไปทำให้ใครได้ แต่สามารถชี้ได้ ช่างใหญ่ หมายถึงว่า ช่างใหญ่ นายช่างใหญ่ เป็นผู้สั่งสอนเป็นผู้กระทำ เพราะเครื่องยนต์อันนี้เป็นเครื่องยนต์จากความรู้สึก เครื่องยนต์นี้เป็นเครื่องยนต์จากภายในหัวใจ มรรค ๘ นี้ มรรคญาณเข้าไปแก้ไขชำระคัดแปลงขึ้นมา จนเครื่องนี้เป็นเครื่องของเรา ไม่ใช่เครื่องของสมมุติณะ เครื่องสมมุติเกิดตายๆ เครื่องของเรามันจะไม่เกิดไม่ตาย อยู่กับเราตลอดไป เอวัง